

seen keskusteluun että konkreettiseen analyysiin tarjoamalla konkreettisen selvityksen vallitsevan kulttuurisysteemin elinvoimaisimmista piirteistä globaalilla tasolla.

Kriittiset huomatukseni ja vaatimukseni 'puuttuvista' luvuista eivät millään lailla vähennä Mattelartin kirjan arvoa; päinvastoin ne osoittavat, että koneiston analyysi synnyttää omalta osaltaan tärkeitä kysymyksiä edelleen tutkittaviksi ja kehiteltäviksi, kuten Mattelart itse onkin tehnyt useissa muissa yhteyksissä. Hänen myöhempi artikkelinsa (Mattelart, 1979) on lukemisen arvoinen täydentävänä tekstinä, sillä se selvittää ja kehittää monia esillä olevan kirjan perustavanlaatuisista teoreettisista kysymyksistä.

Epäilemättä Mattelart pääsee kirjassaan siihen, mihin on pyrkinytkin: hän paljastaa kulttuuri-imperialismin haamun ja sen monet kasvot. Ja silti - ehkäpä onneksi - jotkut tuon haamun kasvoista jäävät vielä tutkimuksen paljastettaviksi. Tällä tiellä ei kenenkään pitäisi sivuuttaa Mattelartin kirjaa.

Leena PaIdän

(Julkaistu alunperin *Media, Culture and Society* -lehden numerossa 3, 1980. Käännös Pekka Väisänen.)

LÄHTEET

- GOLDING, P. Media role in national development, critique of a theoretical orthodoxy. *Journal of Communication*, Summer 1974, s. 39-53.
- JACOBSON, R.E. Satellite business systems and the concept of the dispersed enterprise: an end to national sovereignty? *Media, Culture and Society*, 1 (3), 1979, s. 235-253.
- MATTELART, A. For a class analysis of communication. Teoksessa MATTELART, A. & SIEGLAUB, S. (eds.). *Communication and class struggle*, vol. 1. New York, International General, 1979, s. 23-70.
- SCHILLER, H.I. *Communication and cultural domination*. New York, International Arts and Science Press, 1976.
- SCHRAMM, W. *Mass media and national development*. Unesco, 1964.
- VARIS, T. The impact of transnational corporations on communication. *Tampere Peace Research Institute, Research reports*, no. 10, 1975.
- VARIS, T. Aspects of the impact of transnational corporations on communication. *International Social Science Journal*, 28 (4), 1976.

Maan mahtavin valintamyymälä

KLEMOLA, Pertti. *Helsingin Sanomat, sananvapauden monopoli*. Helsinki, Otava, 1981. 383 s.

"Lehden uutisaineisto valitaan ja painotetaan sillä ainoalla tähtäimellä, että se antaisi Suomesta ja muista maista niin toden ja tuoreen, niin oikean ja olennaisen, niin rehellisen ja kokonaisen kuvan kuin lehden tekijät kaikessa vajavaisuudessaan vain osaavat."

Päätoimittaja

Simopekka Nortamo HS 6.12.81

Mikäli tätä Nortamon toteamusta tulkitaan ilkeästi ikäänkuin Klemolan hengessä niin Pertti Klemolan tuore kirja Helsingin Sanomista esittelee lehden tekijöitten vajavaisuuksia. Sillä Klemolan mukaan "Helsingin Sanomat ei harrasta tutkivaa journalismia käsitteen vaateliaassa merkityksessä, vaikka sillä olisi siihen muita lehtiä paremmat mahdollisuudet" (s. 143), sitäpaitsi "suomalaisen laatulehden kolumnistikaarti on irvikuva kansainvälisestä käsitteestä" (s. 263) ja suuren lehden "sopii lyödä pieniä sumeilematta" (s. 168). Lisäksi Klemola kirpeästi kysyy, että "milloin 1970-luvun puolivälin jälkeen suomalainen valtalehti on virittänyt kulttuurisivuillaan keskustelun, jolla se on pyrkinyt viemään jotakin tärkeätä asiaa eteenpäin?" (S. 169.) Tässä vain muutamia poimintoja Klemolan arsenaalista.

Koska kirja Helsingin Sanomista on tekijänsä aiempien raporttikirjojen tyylin mukaisesti hyvin konkreettinen, asiat ja nimet esiintyvät oikeilla nimillä, on sitä ehditty jo haukkua juoruilevaksi (esim. Erkkä Lehtola Aamulehdessä). Klemolan kirjaa lukiessa onkin pakko asettaa itselleen kysymys: verhosivatko ihmiset jälleen todellisen asian? Tästähän tekijä kirjassaan syyttää nimenomaan Helsingin Sanomien omaa journalismia. Miettiessäni vastausta tähän kysymykseen minun oli pakko myöntää itselleni, että Pertti Klemolan yksityiskohtia hipelöivä kirjoitustapa on jollakin tavalla aina miellyttänyt. Ja toisaalta sitten Klemolan kirja jos mikään on mitä oivallisin kohde objektiivisuuskeskustelulle.

Ei olekaan ihme, että Pertti Hemänuks kiittelee kirjaa (Ilta-Sanomat 3.11.81). Klemolan esittämä tietoaineshan on objektiivisen journalismin kriteerien mukaan ilmeisen helposti testattavissa joko todeksi tai epätodeksi. Sen sijaan monien yksityiskohtien olennaisuus kokonaisuuden kannalta on jo ehkä hankalammin perusteltavissa, siitähän Hemänukskin ohimennen huomauttaa.

Tästä huolimatta en koe Klemolan kirjaa miksiäkään objektiivisen (tutkivan) journalismin aapiseksi. Tämä kirja ei ole, Eero Silvastia mukaellen, mikään kartta, jonka avulla voisi yksiselitteisesti suunnistaa HS:n maastossa. Kun ei yhteiskunnallinen todellisuuskään ole mikään "toinen luonto" ei myöskään HS ennen ilmestymistään ole olemassa esineellisenä, tajunnan ulkopuolisena. HS on Klemolan mukaan kasvoton lehti. Kirjassa lehdelle kuitenkin pyritään antamaan nämä kasvot, löytämään ne elävät "subjektiiviset tajunnat", jotka lehden linjaa ohjailevat. Heitä ovat pääomistaja Aatos Erkko, neljä päätoimittajaa ja mm. lehden paras tavara eli poliittisen toimituksen esimies Aarno (Loka-) Laitinen. Vastuullinen sihteeriporras jää edelleen kasvottomaksi.

Entä minkälainen on maan ylivoimaisesti suurimman päivälehdien linja? "Lukijoistaan HS on tehnyt pikemminkin kuluttajia kuin kansalaisia", vastaa Klemola (s. 140). Hänen mukaansa lehti palvelee joka päivä eikä voi enää kulkea mihinkään suuntaan, koska "kaikkien palveleminen on oikea ja riskitön ratkaisu" (s. 138). Tässäkin kohdoin HS lähestyy toista monopolia eli Yleisradiota. Liikkua ei juuri voi ilman että joku älähtää. Molemmat alkavat olla suuruutensa vankeja. Ikäänkuin osoitukseksi tästä on HS alkanut Ylen tavoin noudattaa vaalikaranteenia, jopa osittain paavillisemmin kuin Yle itse.

Pertti Klemolalla on kuitenkin kirjaa kirjoittaessaan ollut ilmeisen selkeä näkemys siitä, minkälainen tämä "pohjoismaiden parhaiten toimitettu sanomalehti" (s. 10) voisi olla, jotta se olisi vielä parempi. Klemola antaa tästä näkemyksensä jopa joitakin viitteitä. HS olisi parempi lehti jos se noudattaisi länsimaisten laatulehden parhaimpia perinteitä tai edes omia Päivälehdien perinteitä, on kirjan sanomana. Sitä

Klemola ei kuitenkaan kerro, olisiko HS silloin 'objektiivisempi' lehti, kertoisiko se kenties 'kokonaisemmin' Suomen ja muiden maiden oloista. Tällaisiin kysymyksiin Klemola ei kirjassaan ota eksplisiittisesti kantaa ja hyvä niin. Siksi on tavallaan vahinko, että Klemola on ylipäättään ottanut mukaan joitakin epämääräisiä viittauksia esikuviin, koska niitä ei mitenkään täsmennetä eikä pohdita pitemmälle. Yksi tällainen esikuva sekä hyvässä että pahassa tuntuu olevan ranskalainen Le Monde-lehti. Kun Klemola toteaa Ranskassa vuonna 1970 ilmestynyttä kirjaa lainaten, että Le Monden tehtävä "on puolustaa porvariston luokkaetuja ja että tässä työssä lehdellä on tärkeimpänä aseena juuri kommunismin vastaisuus. Lehden tekstissä tämä tendenssi pyritään verhoamaan näennäisellä objektiivisuudella" (s. 168), niin aiemmin kirjassa Klemola esittelee Le Mondeä myönteisenä esikuvana HS:lle: "Le Monden omistaa lehden henkilökunta. Toimittajakunta päättää lehden linjasta ja sisällöstä ja valitsee myös lehden päätoimittajan. Käytäntö toimii kitkattomasti" (s. 126). Onkohan niin, että tekijä ei ole sittenkään täysin luottanut omiin sanoihinsa, että "HS vastaa kysymyksiin itse" (s. 147)?

Mutta lehti todella vastaa itse. Klemola nuhtelee peräti kokonaisen kappaleen voimalla Helsingin Sanomia siitä, että sillä on hieman nuhruinen asenne itäiseen naapuriimme. Joulukuun ensimmäisenä päivänä lehti vastasi jälleen. Maaamme saapui ennätysmäisiä kauppoja hieromaan Neuvostoliiton ulkomaankauppaministeri, ja tämä oli kaikissa tiedotusvälineissä ykkösuutinen, paitsi HS:ssa. Sinne se kelpasi vain talousivuille eikä sittenkään kovin näyttävästi. Niinikään Klemolan puhuessa Helsingin Sanomista sananvapauden monopolina lehti pyrkii vastaamaan huutoon monella tasolla. Pienenä, mutta kuvaavana yksityiskohtana saattoi lehden musiikkiarvostelijan jutusta hiljattain lukea, että haastateltava ei ole vuosiin esiintynyt julkisuudessa, vaikka heti perään tämä tunnettu muusikko ja toimittaja totesi, että hän on viime vuodet esiintynyt jatkuvasti radiossa ja televisiossa (HS 28.11.81). Helsingin Sanomien musiikkiarvostelija oli varmaan tarkoittanut, että haastatelt-

tava ei itse asiassa ole esiintynyt julkisuudessa, koska ei ole esiintynyt Helsingin Sanomien palstoilla.

Kaiken kaikkiaan Pertti Klemolan kirja Helsingin Sanomista on merkittävä pioneeri-työ. Kirjan luettuaan ei voi muutakuin hämmästellä, kuinka on mahdollista, että vastaavanlaista kirjaa ei Suomessa ole aiemmin kirjoitettu. Toivottavasti Klemola on konkreettiallaan onnistunut sohaisemaan tiedotustutkijoitten teoreettisia hermoroitoja sen suuntaisesti, että syvenevä keskustelu näinkin merkittävästä aiheesta kuin maamme suurimmasta sanomalehdestä voisi alkaa.

Juha Kulmanen

Julkkisten juurilla

NUMMINEN, Juha. *Julkisuuden kipeys. Kirja siitä, millaista on olla kuuluisa Suomessa.* Porvoo/Helsinki/Juva, WSOY, 1981. 378 s.

Juha Nummisen mukaan *Julkisuuden kipeys* ei ole tutkimus vaan "...reportaasi - yhtä kaukana tiettestä kuin lähellä jokapäiväistä elämää" (s. 9). Provokatorisesta väitteestä huolimatta kirja on kiinnostava myös ja nimenomaan tutkimuksen näkökulmasta. Toimittajakollegansa Pertti Klemolan (1981) tavoin Numminen on nimittäin tarttunut tiedotustutkijoiden kannalta ensiarvoisen tärkeään ongelma-alueeseen, jonka selvittämiseen nämä ovat ottaneet osaa leväperäisesti.

Juha Nummisella on taipumus tarttua aiheisiin, jotka roikkuvat sosiaalisina tilauksina ilmassa. Kun kymmenen vuotta sitten puhuttiin taloudellisesta vallasta, teki Numminen kirjat äkkirikastuneista nousukkaista ja johtajista. Kun muutama vuosi myöhemmin keskusteluun nousivat keski-ikäisyyden kitkat, putkahti markkinoille perävuosina ensin reportaasi kypsistä miehistä, sitten kypsistä naisista. Nyt kun julkkisten kasvokulttuuri näyttää saavuttaneen lakipisteensä, on Numminen tarttunut kuuluisuuden kipeyteen ja kiroukseen. Epäilemättä julkistutuotanto on tärkeä osa

sekoitettaessa yhteiskuntamme sementtiä - siitä aiheen tarkeys.

Perinteilleen uskollisena tekijä on koonnut kirjansa haastatteluista. Alunperin mukana oli 104 julkisuuden henkilöä, kirjoitus- ja karsinta-prosessi jätti jäljelle 55. Heistä kukin on saanut oman alalukunsa, jotka taas on ryhmitelty tiettyjen teemojen mukaan muutaman pääluvun alle. Huippupoliitikot on niputettu presidenttipelin ympäriltä; yksi luku sisältää rivijulkisten mietteitä julkisuudesta; toinen haastattelee lehdistön esiinnostamia syntipukkeja; kolmas luku kansallisia sankareita, missejä ja urheilijoita. Autenttisten äänien välissä kuuluu Nummisen oma ääni, joka miltei liian raflaavalla tyylillä pohdii julkkisinstituution funktioita ja seurausilmiöitä.

Julkisuuden kipeys -kirjan antoisin jakso (tutkimuksen näkökulmasta) on lyhyt luku siitä, "millainen merkitys kuuluisilla ihmisillä on tavallisille kansalaisille ja millaisille pohjille tämän päivän julkisuus rakentuu ja minkä vuoksi otteet ovat jälleen kovenemassa" (s. 29). Nummisella on mielessään selvä teoria julkisten merkityksestä. Teoria on vaistonvarainen ja epäsystemaattisesti argumentoitu, mutta mielestäni oikeilla jäljillä.

Nummisen mukaan kaikki saa alkunsa unelmista. "Sietäkseen elämää, kestääkseen maailmaa, voi-